

Confessions al Mestre Fabra

Els intel·lectuals i polítics es confessaven a Pompeu Fabra, en especial els anys de l'exili, i, a més de manifestar-li admiració i respecte, li demanaven consell i col·laboració. Ho revela l'epistolari del lingüista, publicat a cura de Jordi Manent Tomàs. Al complement n'ofereim un tast.

El dia 4 de juliol del 1939, Francesc Trabal felicita per carta Pompeu Fabra des de la residència que ocupen els intel·lectuals catalans refugiats a França, a Roissy-en-Brie, per haver acceptat la presidència de la Fundació Ramon Llull, entitat destinada a promoure la cultura catalana a l'exili que s'acaba de crear a París.

És una de les missives inèdites que trobem al seu Epistolari, publicat per l'Institut d'Estudis Catalans, a cura de Jordi Manent i Tomàs. De les 516 cartes aplegades, 198 són inèdites. Vora 400 són escrites per Fabra.

L'*Epistolari* ha quedat incorporat al volum 8 de les *Obres completes* del lingüista, de Proa i més editorials, i que Joan Solà va dirigir els darrers anys de la seva vida, al costat de Jordi Mir. Les inèdites recollides arriben a 198.

Francesc Trabal aprofita la carta, com

va fer en una altra d'anterior, per a explicar-li les angoixes que l'escanyen en veure que els intel·lectuals catalans no poden afrontar el seu futur de manera coordinada i que la diàspora –ell se'n va a Xile– és inevitable.

No serà l'únic a “confessar-se” davant del Mestre. Ja en plena guerra mundial, Josep Pous i Pagès, per exemple, li envia una carta, datada el 8 d'abril del 1942, que és una extensa reflexió sobre la situació política del moment i sobre les lliçons que s'extreuen de la guerra civil espanyola, bàsicament que la lluita de classes i la dictadura del proletariat “destorbaren la nostra obra de recobriment i unificació de Catalunya”.

Pous i Pagès no s'oblida, però, com fan més corresponents, que Pompeu Fabra és el seny ordenador de la llengua catalana i el primer gramàtic del país, i per això acaba la seva carta plantejant-li

uns quants problemes d'ordre gramatical, com la inevitable qüestió del “per” i del “per a”.

I, a més, indicant-li que al diccionari no figuren dues accepcions del mot *rem*, que defineix així: “espai delimitat que agafa un fenomen natural o una feina en la seva progressió: un rem de pedregada; el rem d'una dalla”, i “el traç del viure d'algú indicat per la seva aparença i despesa: rem de casa, rem de vida”.

Autoritat moral i política. Però Pompeu Fabra, en la Catalunya de l'exili que volia sobreviure, política-ment, sense divisions partidistes, no és només una autoritat cultural, també és una autoritat moral i política.

L'Epistolari presenta una carta inèdita de Lluís Companys, datada a París el 27 d'abril de 1940, en la que li agraeix que hagi acceptat de formar part del Consell

De la unitat ortogràfica a la unitat política

Les cartes rebudes per Pompeu Fabra mostren no només el seu paper de codificador de la llengua, sinó també la gran admiració i el respecte que el seu nom provocava entre els escriptors i polítics exiliats, com es pot veure en aquesta selecció, formada per cartes inèdites, aparegudes al volum *Epistolari* de les seves *Obres completes*.

■ La unitat ortogràfica

“Distingit amic: el Cos d'Adjunts dels Jocs Florals és convocat pel vinent dijous 25 a les 10 i mitja, amb l'objecte de discutir una proposició que tendeix a provocar una revotació per hostilitat a les normes ortogràfiques de l'Institut.

Com que l'unitat ortogràfica és de gran conveniència per la nostra llengua, que ha de lluitar amb llengües que la tenen, li prego que assisteixi a

l'esmentada reunió i aporti el seu valiosos concurs en aquesta causa.”

Enric Prat de la Riba

Barcelona, 23 de març de 1915

■ “Ens fareu molta falta”

“Sr. Pompeu Fabra

Us deia, en una darrera carta meua, si volieu venir a Xile. Temo que no. I ho comprenc. A més crec que teniu algun familiar a l'Amèrica del Nord [Josep

Pijoan]. Però, amic Fabra, ens fareu molta falta. No insisteixo perquè ja sé que em creieu quan us dic això.”

Francesc Trabal

Roissy-en-Brie, 19 de maig de 1939

■ “Sou el nostre president”

“Estimat Fabra

Si es fes una consulta a tots els catalans que hi ha a l'exili, potser comprovaríem que el que no existeixen són els partits polítics i les sindicals (que és el que segons qui vol que només existeixi) i en canvi comprovaríem que tothom accepta la realitat de l'existència de la Generalitat i sobretot de les Institucions de cultura catalanes. (...)

Als polítics que no saberen fer triomfar Catalunya, o que no pogueren fer-la triomfar, difícilment els catalans donaran a ulls clucs un vot de confian-

EL TEMPS

Pompeu Fabra (1868-1949) va viure els darrers deu anys de la seva vida a l'exili. La correspondència d'aquesta època és especialment interessant.

Nacional de Catalunya: “Estimo molt” i “especialment”, li diu, “la vostra conformitat”.

Companys li havia demanat, el 20 d'abril anterior, en una carta, també inèdita –enviada, a més de Fabra, a Rovira i Virgili, Pous i Pagès, Pi i Sunyer i Serra i Hünter– que s'integrés en un Consell “de persones, quin prestigi, clara i innegable filiació nacionalista, destacada en el camp de la intel·lectualitat catalana, podran, ademés, encara, ésser útils a l'afany de persitir en els esforços començats”.

Pompeu Fabra va ser-ne escollit president. Tenia caràcter de suplència del govern, però no s'arribà a constituir mai a causa de l'entrada dels nazis a París, la divisió de França en dues zones i el desmantellament de la Fundació Ramon Llull i de les oficines del govern català a l'exili.

Acabada l'ocupació nazi de França, Fabra és escollit ponent de Cultura del Consell Assessor de la Presidència de la Generalitat de Catalunya, consell que presideix Rovira i Virgili. Era tan clar que el lingüista acceptaria, que Josep Irla, president de la Generalitat, i Rovira i Virgili, el trien sense demanar la seva aprovació.

Fabra se'n queixa en una carta –inèdita– enviada a l'historiador Emili Vigos des de Prada, el 9 de gener del 1945:

ça. Si ha de fer-se per aquest sistema del vot de confiança, o vol fer-s'hi, cal que qui el demani sàpiga per endavant que tindrà el vot de tots o de la immensa majoria.

Us dic tot això perquè sou el nostre President. Us dic això per l'amistat que ens heu demostrat. Per l'estimació que tots us tenim i perquè Vos sou l'home que pot salvar qualsevol intent que pugui fer-se per la defensa de la cultura catalana. Amb Vos, on vulgueu. Compteu amb nosaltres. Compteu amb mi.

Trobareu, si més no, una lleialtat a tota prova.”

Francesc Trabal

Roissy-en-Brie, 4 de juliol de 1939

■ **“Estimo especialment la vostra conformitat”**

“Sr. En Pompeu Fabra

Distingit i estimat amic:

Acabo de rebre la vostra carta. Havia rebut ja cartes de totes les altres personalitats catalanes, acceptant, per deure patriòtic, el formar part del Consell. Estimo molt, així mateix, i especialment, la vostra conformitat.”

Lluís Companys

París, 27 d'abril de 1940

■ **“Tot Catalunya us saluda amb afecte”**

“Mestre i estimat amic

(...) Ço que tothom reconeixerà, però, com un fet evident és que en aquests anys el català, sense perdre, –sinó accentuant,– el seu caràcter de llengua de poesia, herència del segle XIXè, ha esdevingut, com per miracle, llengua de cultura, vehicle

d'ensenyament, instrument de govern. La tasca, ràpida i eficaç, de redreçament, de disciplina, de depuració de la nostra llengua, és filla del vostre geni, del vostre esforç i del vostre amor. Per això tot Catalunya, amb afecte i amb respecte, us saluda, Mestre.

Si els catalans dels darrers decennis han comès equivocacions i errades, –d'encerts i de desencerts és teixida la vida dels homes i dels pobles,– molt ens haurà d'ésser perdonat gràcies a vós, mestre F., i a l'entusiasme unànime amb que hem realitzat la vostra obra. Moltes coses han caigut a Catalunya. Ningú no sap ni les que tornaran a alçar-se ni les que estan enrunades per sempre. El monument que vós heu bastit, però, sobreviurà a totes les tempestats, tant com visqui la nostra llengua. Envejable sort!”>>

“Inexplicable que el President i en Rovira no me n’hagin encara dit res: deuen comptar amb el meu assentiment incondicional. Comprendre que estigui un xic escamat coneixent la no-acceptació d’en Nicolau i del comte!” Es refereix a Lluís Nicolau d’Olwer, que sí que acceptaria integrar-s’hi, i el comte de Güell, Joan Antoni Güell i López.

Membre del govern. El prestigi de Fabra també el fa imprescindible per a agermanar, políticament, els catalans exiliats. Així, el president Irla pensa en ell a l’hora de formar un govern d’unitat catalana.

L’*Epistolari* inclou una carta dirigida al “Mestre Pompeu Fabra”, també inèdita, de Carles Pi i Sunyer, datada a París el 10 de juny de 1945.

Pi i Sunyer li diu que el president Irla li ha encarregat de fer les gestions necessàries adreçades a formar un govern d’unitat catalana que tindrà, entre les seves funcions cabdals, la de vetllar per l’esperit de Catalunya i fomentar la seva llengua i la seva cultura. Per tant, “no pot doncs mancar-hi el prestigi del vostre nom respectat, la col·laboració de l’home i l’amic que tant admirem i estimem”.

Després li recorda que “foreu al primer Consell nomenat pel president Companys i darrerament al Consell Assessor”, i que ara no s’hi pot negar.

EL TEMPS

El lingüista, en una caricatura de Jaume Pasarell, de l’any 1930.

Però encara dóna més arguments: que “en aquesta hora en que cal despertar al nostre poble, estimular-ne el recobriment i guanyar-ne la confiança, vos no podeu deixar d’èsser-hi”.

El 14 de juny es fa públic el primer i únic, recorda Jordi Manent i Tomàs, Govern de la Generalitat a l’exili. Es constituí el 14 de setembre posterior. Els consellers que acompanyaven Fabra eren Pi i Sunyer, Rovira i Virgili, Josep Carner, Joan Comorera i Josep Xirau, després ampliat amb Pau Padró, Francisco Papiello i Manuel Serra i

Moret. Es dissolgué el gener del 1948. Fabra moriria el dia de Nadal d’aquell any.

L’*Epistolari* Fabra seria molt més extens si no s’hagués perdut l’arxiu privat del lingüista. Per aquesta raó, el de l’exili és més dens que l’anterior al 1939. Això també explica que les cartes enviades per Fabra que s’han pogut localitzar superin àmpliament les rebudes.

Entre la primera carta, del 1892-93, dirigida a Fabra per Maurice Maeterlinck, i la darrera datada a Barcelona, rebuda del Comissariat de Propaganda de la Generalitat el 5 de desembre del 1936 –més de quaranta anys– hi ha un conjunt de 283 cartes.

La 284 està escrita per Fabra des de Bescanó, camí de l’exili, el 25 de gener del 1939. I de la 285 a la darrera, número 492, enviada des de Barcelona per Ramon Aramon i Serra el 13 de desembre de 1948 –deu anys– n’hi ha 208.

El volum 8 de les *Obres completes* inclou el *Curs de llegua catalana per correspondència*, dirigit per Fabra i dut a terme per encàrrec de la Generalitat durant un any a partir de març de 1948 per mitjà de trameses successives als 247 alumnes inscrits d’arreu del món.

Lluís Bonada

Lluís Nicolau d’Olwer
París, febrer-març de 1942

■ **“Em plauen les noves de la vostra activitat”**

“Estimat amic F.: Arribà la vostra carta i l’endemà la gramàtica. M’ha fet molt de pler rebre noves vostres. No n’he pas mancat mes, a través d’en Riba; però vingudes de Vós directament és una altra cosa. (...)”

No podien sinó plaure’m totes les referències que em donen de les adhesions al vostre homenatge i del premi a la gramàtica de l’Acadèmia de Tolosa. Em plauen encara més les noves de la vostra activitat, segura fermaça de la vostra bona salut física i espiritual.”

Josep Pous i Pagès
Olliergues, 8 d’abril de 1942

■ **El Govern de la Generalitat a l’exili**

“Estimat amic:

El President Irla m’ha encarregat que faci les gestions necessàries adreçades a formar un Govern d’unitat catalana. Em lliuro a la tasca amb entusiasme i fe; i aspiro a que, per les personalitats que l’integrin, inspiro confiança al nostre poble. Una de les seves funcions cabdals haurà d’èsser el vetllar per l’esperit de Catalunya i fomentar la seva llengua i la seva cultura. No pot doncs mancar-hi el prestigi del vostre nom respectat, la col·laboració de l’home i l’amic que tant admirem i estimen. Us demano, doncs, d’èsser-hi –més ben dit–, us hi considero ja des d’ara. No podeu dir-me que no. Foreu al primer Consell nomenat pel President Companys, darrerament del

Consell Assessor; no us hi negueu ara que sóc jo el que us ho demano i que anem a donar un pas decisiu pel redreç de Catalunya. No us preocupi la qüestió de la feina; altres hi haurà al Consell i fora d’ell disposats a fer-la. Però en aquesta hora en que cal despertar al nostre poble, estimular-ne el recobriment i guanyar-ne la confiança, vos no podeu deixar d’èsser-hi. Us hi compto. Surto cap a Anglaterra, on penso deixar-ho enllestit. Us prego doncs que m’hi envieu a Londres –36, Moreland Court – Finchey Road, Ondon N. W.– un petit mot dient-me l’únic que em podeu dir: que esteu amb nosaltres per Catalunya. Us abraça.”

Carles Pi Sunyer
París, 10 de juny de 1945